

Маске су пале: испит стручности и успеха код ММФ-а

Мирослав Н. Јовановић

*Борио сам се и то је довољно.
Победа је у Божијим рукама.
Ђордано Бруно*

1. УВОД

Међународни монетарни фонд (ММФ) имао је од свог оснивања 1944. године запажену улогу у стабилизовању девизног курса и платног биланса земаља чланица. Ова улога је била значајна у раздобљу од оснивања ММФ-а, па све до краја шездесетих година. ММФ остаје у оквиру свог ранијег и дубоко укореењеног неокласичног модела економске равнотеже и после распада система фиксних девизних курсева 1971.¹ Наведени модел виђења како функционише привреда и свет имао је несумњив и дубок утицај на побољшање квалитета живота стотина милиона људи широм света. Међутим, и свет и економска наука од тада су се битно променили, а ММФ је највећим делом своје активности чврсто држао у оквиру свог почетног и сада превазиђеног модела виђења света и економије. Не само што је ММФ постао непотребан, већ се истовремено претворио и у штетну међународну институцију. То се најбоље огледа у чињеници да је ММФ не само готово потпуно заобиђен у свим битним текућим међународним расправама у вези са планетарном и најдубљом финансијском кризом од Другог светског рата, већ је ММФ истовремено заобиђен и занемарен у свим битним акцијама економске политике које су се десиле и које су у току услед наведене кризе.²

Циљ ове расправе је да се отвори другачије виђење слике аранжмана са ММФ-ом који се предочава Србији од владе и појединих самопроглашених „стручњака“ за економију, на чије виђење не може и не сме да се отђути, бар што се тиче части струке. На почетку овог чланка износимо позадину деловања ММФ-а, затим основне савете Вашингтонског консензуса и указујемо на резултате спровођења наведених савета, потом износимо виђење о дубокој планетарној финансијској кризи и на крају предлажемо мере које би требало, у ствари, које не би требало ни прихватити ни спровести.

2. ПОЗАДИНА

Неокласична економска теорија пружила је својевремено убедљив и користан истраживачки модел у економији. Овај неисторијски модел разумевања функционисања економске стварности приказује тржишни систем у његовом идеализованом облику. Наведена економска теорија је заснована на савршеној конкуренцији, максимизацији циљева у условима извесности, али и ризика против којег учесници могу да се осигурају, константних приноса у производњи, непромењене технологије, мера економске политике које могу да се повуку и исправе, малих и пролазних трошкова прилагођавања на измењене услове пословања, и на економској равнотежи.

Овакав идеализовани модел виђења света пружа убедљива објашњења у релативно једноставним ситуацијама. У таквим случајевима тржиште и цене робе и услуга слободно преносе учесницима сва потребна обавештења и глатко доводе до равнотеже на тржишту уз минималне трошкове и напоре. На оваквим основама економска политика (мешање државе у пословање) није уопште ни потребна, а ни пожељна јер доноси нове или појачава постојеће препреке за глатко функционисање пословања. Уобичајени, једноставни, општи и готово једини савет онима који воде економску политику у ситуацији тржишне привреде и онај који важи за свако доба је следећи: *одстраните све препреке за слободно пословање на тржишту*. Тржиште увек зна све на најбољи могући начин. Овакав савет опште праксе који спроводи ММФ упада у замку да иста мера и савет *свима и увек* одговара најбоље (*one size fits all*). Нобеловац Штиглиц критикује ММФ уз следеће напомене (Stiglitz, 2002, стр. 55):

„ММФ је једноставно претпоставио да се тржиште брзо појављује да задовољи сваку потребу, а у ствари многе активности државе настају баш због тога што тржиште не успева да понуди основне услуге.“

ММФ је поникао у доба када је неокласични модел економске политике био преовлађујући економски поглед на свет и дословно га је спроводио од свог оснивања. Специфичности сваке поједине ситуације и промене током времена биле су углавном занемарене. Ово се најбоље огледа у програмима „помоћи” које је ММФ пружао несрећним земљама претежно у Латинској Америци од осамдесетих година. Различитост у националним институцијама, њихов капацитет деловања, степен развоја и специјализација у производњи били су гурнути у страну. ММФ је имао свој чврсти начин гледања на ствари и то је строго спроводио. Штиглиц је описао кратко и јасно ароганцију ММФ-а (Stiglitz, 2002, стр. 47)

„Стандардна процедура ММФ-а пре посете земљи клијенту била је да се прво напише извештај са службеног пута. Намера мисије је била да током посете само фино штелује извештај и његове препоруке и да у њему исправи могуће грешке.“

Неокласична економска теорија није делотворна у објашњавању и решавању проблема који су повезани са ситуацијама које су изван поједностављених теоретских услова. Стварне ситуације укључују, рецимо, сталне промене у технологији и укусима, а такође и кризе. Рецимо нова роба, као што су то полупроводници и рачунари, побољшала је већ постојећу робу и услуге, олакшала њихову производњу и коришћење, а такође створени су потпуно нова роба и услуге на начин који нема везе са почетним снижењем у цени. Напредак у технологији омогућио је и проширење у избору локације производње, које није долазило у обзир у доба које је претходило интернету.³

3. ВАШИНГТОНСКИ КОНСЕНЗУС

Израз „Вашингтонски консензус“ скован је у намери да се изрази екстремна форма неолибералне економске политике коју су спроводиле међународне финансијске институције (понајвише ММФ и Светска банка) поготово у земљама Латинске Америке од 1989, па чак и раније. Спровођена политика укључује следеће мере:

- пореска дисциплина и снижење потрошње (и јавне и личне),
- усмеравање јавних издатака првенствено према здравству, основном образовању и инфраструктури (уместо према материјалној производњи, а за коју треба да дођу кредити из Вашингтона или Вол стрита),

- реформа пореског система (снижење стопа пореза уз проширење базе на коју се примењују порези),
- либерализација каматних стопа,
- либерализација девизног курса,
- либерализација трговине,
- либерализација страних улагања (што више то боље),
- приватизација,
- дерегулација привреде и
- заштита права интелектуалне својине.

ММФ је уз наведене ставке консензуса као услове за давање кредита обећао „леп и мирисан ружичњак“ у погледу економског бољитка. Истовремено, консензус се обично поистовећивао у расправама о трговини и развоју са неолиберализмом и глобализацијом. Без обзира на спровођење наведених мера, резултати су очигледни:

- Земље Латинске Америке никада нису прерасле из земаља извозица првенствено примарних производа у извознике производа високе технологије.
- Спровођење такве економске политике уводило је земље Латинске Америке у кризе и беду јер су биле принуђене да спроводе савете и захтеве који су обраћали врло мало пажње на расподелу дохотка и једнакост. Уз наведено, позајмнице и њихово репрограмирање било је такво да земље дужници не би никада могле да се извуку из дугова.

Шта се у ствари догодило? Уместо обећаних и очекиваних „ружа“, стигло је само „трње“. Кругман, који је управо постао Нобеловац, објаснио је догађаје на следећи начин:

„Пре једне деценије Вашингтон је са самопоуздањем убедио земље Латинске Америке да ће, ако се отворе за страну робу и капитал и ако приватизују државна предузећа, доживети велики скок у привредном расту. Али ово се није догодило. Аргентина је катастрофа. И Мексико и Бразил сматрани су до пре неколико месеци као успешне земље, али данас је у обе земље доходак по становнику само мало већи од оног који је био у 1980. Због тога што је дошло до оштрог повећања неједнакости, већина људи је вероватно постала сиромашнија него што је то била пре 20 година. Да ли чуди стање да је народ уморан од поновљених позива за стежањем кајша и дисциплине на тржишту?“

Због чега није реформа донела обећане користи? То је тешко и узнемирујуће питање. И ја сам такође много размишљао о томе, али не увек и о Вашингтонском консензусу; али сада је време, као што каже Брад де Лонг са Берклија, да оценим своје веровање о тржишту. Моје уверење да смо пружали добар савет добија ниску оцену. Треба имати симпатија за латинске политичке вође који настоје да ублаже занос о слободном тржишту и који са више напора штите раднике и сиромашне слојеве.“⁴

Уз наведено треба имати у виду и следеће опште чињенице:

„До данас има изузетно мало добрих доказа да су земље које су прихватиле Вашингтонски консензус имале бољи раст и снижење сиромаштва од земаља које су га мање прихватиле, бар кад би се искључиле земље које су једва могле да учине било шта. Хаити је у протеклој

деценији била земља која добро задовољава критеријуме Вашингтонског консензуса, док је Вијетнам земља која их слабо задовољава; али Вијетнам има далеко боље перформансе...

...рецепти се пружају као оправдани земљама на свим нивоима развоја. Они занемарују „ефекат касног развоја“, ово је идеја да земље које су почеле да се индустријализују у доба када су друге земље већ јако развијене треба да примене различите политике и институционалне аранжмане од оних који су коришћени од стране оних који су се развили раније. Овде је намера да се компензује недостатак и ухвате предности од каснијег почетка развоја – ово су предности од коришћења боље и нове технологије која се већ користи другде.“⁵

Из овог можемо да закључимо да је Вашингтонски консензус (стабилизуј, либерализуј и приватизуј) преминуо. Гувернер Енглеске банке (*Bank of England*) Мервин Кинг изјавио је да је „ММФ на ивици да постане не само нејасан, већ истовремено и безначајан“, а такво мишљење деле и Сједињене Америчке Државе (САД) и Канада.⁶ Земље источне Азије које сада имају огроман производни и финансијски потенцијал (Кина) занемарене су у финансијској и гласачкој структури ММФ-а, која и даље тврдо оличава стање какво је било половином протеклог века.

У погледу страних директних улагања у земље у развоју у које укључујемо и Србију, што више таквих улагања не мора да значи да је то и све боље за земљу примаоца. Не иде у дугорочни прилог земљама у развоју да имају транснационалне корпорације које у домаћој економији дуго функционишу у условима снажне заштите. Ни развијене земље не желе (у дугом року) да имају партнере у земљама у развоју које не повећавају своје благостање. Сиромашне земље су слаби партнери за трговину. У дугом року земље постају богатије заједно, а не на уштрб других земаља.

Аргентина и Бразил, као две земље које су биле познати и стари економски „делинквенти“ и које су биле највећи дужници ММФ-а, одлучиле су још 2005. да исплате своје дугове ММФ-у и то пре рока доспећа обавеза.⁷ Ове земље настоје да се ослободе јарма економских политика и услова које им је поставио ММФ и који су допринели сиромаштву, беди, неједнакости и горчини у становништву. Мала општа потражња за кредитима ММФ-а⁸ већ дужи низ година огледало је побољшане економске ситуације у бројним земљама и могућности добијања кредита на међународном финансијском тржишту, бар до акутне глобалне финансијске кризе током јесени 2008. Повећање националних девизних резерви широм света осветљава чињеницу да се ММФ-у не верује и да се његова улога у националној стабилизацији не жели. Поставља се озбиљно питање: како ће ММФ у дужем року да плати своје административне трошкове од приближно милијарду долара годишње у доба када је мала потражња за његовим саветима и кредитима?⁹ Зараде ММФ-а од камата на раније дате кредите не покривају ове трошкове. ММФ може можда да потражи нови модел пословања (унутрашња реформа) за извршење своје улоге ако је она некеме ко је економски здрав или на путу оздрављења уопште потребна.¹⁰

Морал запослених у ММФ-у је на ниским гранама. Услед битног смањења кредитирања држава у финансијским тешкоћама (што је био првенствени извор зараде ММФ-а), постоји бојазан да ће Фонд да укњижи мањак прихода у односу на расходе од 400 милиона долара 2010. Треба срезати административне трошкове унутар Фонда. Петина запослених у ММФ-у је затражила добровољно пензионисање, које би требало да донесе уштеду ММФ-у од око 100 милиона долара.¹¹ Ово значи да могући послушници ММФ-а у националном владама не треба много да очекују да ће им ММФ понудити неко запослење у будућности.

4. ГЛОБАЛНА ФИНАНСИЈСКА КРИЗА

Криза чији су се знаци појавили још током августа 2007. била је проузрокована смешом саставних делова који укључују следеће: дуги низ година јефтиних кредита у САД у доба када је Алан Гринспен био председник централне банке, дуги низ година лабаве регулативе и њеног слабог надзора у погледу (1) давања кредита, поготово за некретнине, и (2) дозвољавања агенцијама за рејтинг ваљаности финансијских институција да конкиришу једна другу, а све у оквиру површне законске регулативе, што је омогућило финансијску алхемију у САД и стварање моћног оружја за масовно финансијско уништавање широм света и олако давање кредита за некретнине људима без запослења, без прихода и без имовине у САД.¹²

У оваквој ситуацији уопште не изненађује немогућност исплате доспелих обавеза по кредитима. Систем слободног тржишта постао је „загађен“ лошим кредитима и распао се као пирамидална шема. Након глобалног трошка од за сада бар 2.000 милијарди долара ово доказује да и систем слободног тржишта мора да има озбиљан надзор и базу у законској регулативи. Ако такав трошак није довољан доказ о пропасти наведеног модела слободног и нерегулисаног тржишта, не знамо који би то већи трошак могао да потврди овакво запажање. На срећу постоје и другачији успешни модели тржишне привреде (Скандинавија). Ипак, треба остати и даље врло опрезан јер после текуће кризе (засноване на немогућности исплате кредита за некретнине) доћи ће до кризе која има корен у будућој немогућности исплате дугова по основу кредитних картица и лизинга. Све за сада још није ни завршено, а ни прошло, јер предстоји рецесија. Нажалост, не треба очекивати јако добре међународне економске вести бар још неколико година.

Током глобалне финансијске кризе и слома финансијских тржишта у јесен 2008. године (проблеми су почели још августа 2007) ММФ је била скраћеница:

(i) која се ретко кад чула током озбиљних расправа о решавању кризе и

(ii) која је била потпуно одсутна приликом акција да се криза олакша и реши

и поред слободно расположивих 255 милијарди долара¹³ у ММФ-у које би могле да се одмах искористе за пружање подршке земљама у кризи. „Сада... су кредити ММФ-а на само 4 милијарде долара. Нето приход од камата је опао и профит се претворио у губитак.“¹⁴

Богате и развијене земље су намерно заобишле ММФ створивши Форум за финансијску стабилност (Financial Stability Forum) после финансијске кризе у Азији 1997–98. Наведени форум је удружење законодаваца и званичника задужених за економску политику из развијених земаља. У оваквој ситуацији, уколико би озбиљне, демократске и развијене земље пале у банкрот, оне би прво и најрадије ишле по зајмове код својих пријатеља, него што би помишљале да закуцају на врата ММФ-а.

Одлазак ММФ-у најочигледнији је пример и израз краха и неумећа у вођењу економске политике. Исланд је, рецимо, прво и радије отишао у Москву, и за малу земљу узео велики кредит од Русије (5,43 милијарде долара).¹⁵ Затим је ушао у финансијски аранжман са Британијом и скандинавским земљама. Тек пошто ове акције нису довеле до повраћаја поверења у банке, тек потом и тешка срца Исланд се јавио на адресу ММФ-а као прва развијена земља у протекле три деценије, јер није имао куд! Мађарска је у сличним финансијским тешкоћама. Међутим, Европска унија (ЕУ), тј. Европска централна банка прискочила је у помоћ Мађарској са 5 милијарди евра, првој земљи која је изван зоне евра, само да не мора да падне у канце ММФ-а и његовог превазиђеног модела виђења

економије, чије последице осећају и људи и владе у земљама у којима је имао своје прсте. На овај начин ЕУ жели „да избегне бламажу да ММФ преузме једну од њених земаља чланица“. [16](#) Јако би било занимљиво у овом светлу сагледати изјаву министарке финансија Србије која је у вези са могућим склапањем споразума са ММФ-ом рекла следеће: „Склапањем тог програма Србија ће убрзати и процес придруживања ЕУ.“ [17](#) Нешто овде није у реду. Србији ће по том виђењу госпође министарке добро доћи споразум са ММФ-ом на путу ка ЕУ, а Мађарску у исто време ЕУ спасава (колико год то може) да не допадне шака ММФ-а! Зашто се заклањати иза ЕУ? Због чега повезивати ЕУ са ММФ-ом? Пут Србије ка ЕУ је спор и трновит. Могући програм Србије са ММФ-ом може лако да доведе до социјалних немира (сетимо се Латинске Америке). Ако се то догоди, такав исход може да успори пут ка ЕУ, а не да га убрза.

Пакистан је такође у дубокој економској кризи и чини све да пронађе кредите код пријатељских земаља (САД, Саудијска Арабија, Кина) и из других могућих извора и, само ако у томе не успе, отићи ће нерадо на врата ММФ-а као последњој могућности. [18](#) Западна Европа и САД боре се да изађу на крај са сопственом финансијском кризом и невољне су и финансијски неспособне да помогну другима. Куцање на врата ММФ-а доказ је не само пораза, већ потпуног пораза домаће економске политике. Истовремено, то је и стављање стручности и способности владе на међународни стуб економског срама. [19](#)

Само земље које су у дубокој кризи (на просјачком штапу), које су изоловане и које немају другог избора, куцају на врата ММФ-а и траже савете, помоћ и позајмнице. Украјина и Белорусија налазе се близу такве ситуације, пошто на слободном тржишту капитала влада кредитна суша јер не постоји поверење да ће средства бити оплођена и враћена. Банке чак ни једна другој не позајмљују средства јер недостаје међусобног поверења. Што је свету горе, то има више изгледа и шансе да се ММФ поврати у живот без много унутрашње реформе.

5. ЗАКЉУЧАК

Шира јавност можда не мора да зна све детаље повезане са програмима ММФ-а, али међу економистима ствар је јасна. Пожељно је, али не увек и обавезно, читање ставова нобеловаца о појединим питањима. За одређене опште ставове довољно је читање дневних новина као што је то *Financial Times*. Одмах би јасно могло да се види да је ММФ роб давно превазиђене економске политике и да је не само непотребан, већ истовремено и штетан. Непотребан је јер га све земље у кризи заобилазе у најширем луку, увек када је то могуће. Штетан је јер је пружао финансијску подршку корумпираним владарима, поготово у Африци, да се одрже дуже на власти и на тај начин направе још већу штету због тога што одлажу преко потребне реформе и због тога што на тај начин продужавају економску агонију и повећавају трошкове за неопходне реформе у будућности.

Самопроглашени „експерти“ шифрованог имена дуго машу заставама потребе уласка Србије у аранжман са ММФ-ом. Ови самозвани „стручњаци“ [20](#) изгледа да су прескочили опште знање и чињенице сажете у претходном параграфу и терају Србију на трулу даску. Занимљива и узнемиравајућа је чињеница да тако једна мала група самопроглашених „експерата“ има у својим рукама већ дужи низ година најснажније полуге економске власти у Србији. Одлазак на врата ММФ-у одраз је потпуног пораза и на испиту из економске стручности, и из успеха у вођењу привреде. Још се предлаже и потписивање споразума са ММФ-ом без узимања кредита! Дакле, клекнути на колена, савити се и ништа не добити заузврат. Осим, наравно, лаког тапшања по рамену. Па и то је нешто за овакве „стручњаке“. Вероватно више и не вреде. Какви стручњаци, таква им је и експертиза.

Шта чинити? Бивша СФР Југославија са својих 22 милиона становника имала је спољни дуг од 22 милијарде долара. Садашња Србија са својих (око) 9 милиона становника има дуг према иностранству скоро 30 милијарди долара. Овакав дефицит исход је већ дугорочног економског рада самопроглашених „стручњака“ у влади. Државна администрација је претерано велика и скупа, не због тога што је таква потребна за функционисање државе, већ услед потребе да се задовоље амбиције партнера у владајућој коалицији. Више се троши у држави него што се производи. Ту је, бар што се тиче краткорочних економских лекова, ствар јасна. Они су изразито горки и непопуларни: треба битно смањити сву потрошњу, почевши од државне. Држава има невиђено гломазан апарат и троши чак и на увоз жирафа и фока.²¹ У краћем року треба девалвирати прецењени динар, поскупети кредите, затворити и продати предузећа која стварају губитке и која немају никакву шансу да постану уносна у пословању и која могу да врате нагомилане губитке (ЈАТ), и снизити плате, поготово у државном сектору. Не кажемо да је општи ниво плата и стандард висок у Србији, он је низак. Оно што кажемо јесте да су плате високе у односу на оно мало што се произведе (а разлика између домаће потрошње и домаће производње огледа се у сталном повећању дуга према иностранству). Нема ту никаквог шећерног прелива преко тих горких економских лекова. А да нам се наведено каже, није потребан ММФ са својим разарајућим условима. Наравно, потребни су и јавни радови поготово у области инфраструктуре (грађевинарство, путеви, железничке пруге и цевоводи).

Сваки економиста у Србији, чак и онај скромног знања, наведено зна. А ако је сада потребно закуцати на нечија врата због могућих позајмница, та места су поменута у овом чланку. На тим местима имамо бар неколико благонаклоних пријатеља, који имају слободна средства, који желе да зараде камату (као и ММФ), али да то не условљавају. У дужем року, ситуација се исправља и побољшава уз помоћ повећања продуктивности и савета које пружа еволутивна економска теорија, очигледно потпуно непозната самозваним „експертима“.²²

*Ја сам изузетно срећан човек.
Увек кад направим неку грешку, нађе се неко да то примети.
Конфучије*

(Аутор је редовни члан Матице српске у Новом Саду и предаје Економску политику Европске уније на Универзитету у Женеви. Истовремено, аутор је и гостујући професор економије у Европском центру за мир и развој и на Мегатренд универзитету у Београду.)

Аутор је захвалан Ђорђу Вукадиновићу на предлогу да напише ову расправу, а Љиљани Јовановић на редакцији текста. Изнети ставови представљају искључиво лично мишљење аутора и не обавезују никог другог, поготово не институције у којима је запослен или са којима је повезан.)

ЛИТЕРАТУРА

Beinhocker, E. (2006), *The Origin of Wealth*, London: Random House.

Boschma, R. (2004), „Competitiveness of regions from an evolutionary perspective“, *Regional Studies*, pp. 1001–1014.

Boschma, R. (2005), „Proximity and innovation: a critical assessment“, *Regional Studies*, pp. 61–74.

Jovanović, M. (2009), *Evolutionary Economic Geography*, Cheltenham: Edward Elgar.

Lipsey, R. G., K. Carlaw and C. Bekar (2005), *Economic Transformations – General Purpose Technologies and Long Term Economic Growth*, Oxford: Oxford University Press.

Stiglitz, J. (2002), *Globalization and Its Discontents*, London: Allen Lane.

Нови Сад, 27. 10. 2008.

Фусноте:

1. Током и после седамдесетих година ММФ се преобразио у институцију која пружа кредите земљама које се нађу у економској кризи. Тражећи ново и погодно тло за своје постојање и пословање, ММФ се повремено мешао и у дугорочно финансирање развоја које је у опису посла Светске банке, што је довело и до тензија и непријатности између те две институције (C. Gilles i K. Guha, „IMF told to leave World Bank’s work“, *Financial Times*, 27. 2. 2007). [\[^\]](#)
2. Редак изузетак је скандал у вези са личним потезима и могућом злоупотребом службеног положаја директора ММФ-а Штрос-Кана (A. Beattie, „Strauss-Kahn faces IMF investigation“, *Financial Times*, 20. 10. 2008). Бити директор ММФ-а је огромна привилегија која би требало (бар у теорији) да улива поверење у које нема сумње. [\[^\]](#)
3. Један пример из прошлости који доводи у питање савете за економску политику који су засновани на неокласичној теорији којој робује ММФ: парне машине замениле су воденичне точкове у Британији почетком 19. века. Предузетници су били слободни да лоцирају своје фабрике на местима у којима су очекивали највећи повраћај на уложена средства. Ово је најчешће било у градовима у којима се смештала индустрија. „Никакав пад у цени енергије коју покреће воденични точак не би довео до ове промене јер покретачка снага која долази из коришћења воде мора да се троши на месту на којем се и производи, док могуће локације за њено искоришћавање одређују технички услови“ (Lipsey и др., 2005, стр. 408). Из овог се примера види да промена цена не доводи до линеарних промена ни у локацији производње ни у економској активности. [\[^\]](#)
4. P. Krugman, „The lost continent“, *New York Times*, 2. 8. 2002. [\[^\]](#)
5. K. Lee i R. Wade, „Rethinking development policy: A new consensus“, *Financial Times*, 19. 10. 2007. [\[^\]](#)
6. K. Guha i C. Gilles, „IMF wants more say for rising economies“, *Financial Times*, 5. 4. 2006; M. Wolf, „The world needs a tough and independent monetary fund“, *Financial Times*, 22. 2. 2006. [\[^\]](#)
7. A. Balls i A. Thomson, „Argentina to pay off loans from IMF“, *Financial Times*, 16. 12. 2005. [\[^\]](#)
8. A. Balls, „IMF dilemma as new loans start to decline“, *Financial Times*, 27. 12. 2005. [\[^\]](#)
9. *The Economist*, „Selling the family gold“, 10. 4. 2008. [\[^\]](#)
10. ММФ-а је понудио кредит Грузији од 750 милиона долара након сукоба око Јужне Осетије у августу 2008. (BBC, „Грузија добила кредите ММФ-а“, 16. 9. 2008). [\[^\]](#)
11. C. Bryant i K. Guha, „IMF cost cut spur over 500 redundancies“, *Financial Times*, 1. 5. 2008. [\[^\]](#)
12. Ови незапослени, названи нинџе (no job, no income, no assets), без прихода и без имовине могли су лако да добију кредите за некретнине уз изјаву да ће у следећих шест или 12 месеци да нађу запослење и тако отплаћују кредит. Банке су такве изјаве лако и брзо прихватале и чак давале почек и до три године за отплату прве рате кредита. Када „нинџе“ нису нашле запослење и нису могле да отплаћују доспеле обавезе, систем је „пукао“, док су „нинџе“ становале годинама бесплатно! У међувремену разни финансијски мешетари увукли су у овај американски посао олаког давања кредита и странце лакоме на лаку добит, које су, како видимо и сви осећамо, навукли на танак финансијски лед. [\[^\]](#)
13. *The Economist*, „No strings attached“, 23. 10. 2008. [\[^\]](#)

14. Уреднички коментар, „IMF, again“, Financial Times, 26. 9. 2008. [\[^\]](#)
15. Stratfor, „Iceland: financial crisis and a Russian loan“, 7. 10. 2008; A. Beatie, „IMF ready to help out emerging markets“, Financial Times, 11. 10. 2008. [\[^\]](#)
16. Stratfor, „Hungary: The European Central Bank steps in“, 16. 10. 2008. [\[^\]](#)
17. Б92, „Нови програм са ММФ-ом“, 24. 10. 2008. [\[^\]](#)
18. Stratfor, „Pakistan IMF the only option“, 23. 10. 2008. Слободног капитала има врло мало у земљама запада и због тога је скуп на тржишту. Капитал је обилан на Блиском истоку у земљама које извозе нафту, у Кини и, донекле, у Русији. [\[^\]](#)
19. The Economist, „No strings attached“, 23. 10. 2008. Додајемо питање: Чему служи ватрогасац (финансијски ватрогасац ММФ) када ватре нема? А када пожар букне, тада су пречи пријатељи и суседи (без обзира на то што можда и нисмо у најбољим односима [Исланд-Русија]), а не ватрогасна слижба (ММФ). [\[^\]](#)
20. Један од њихових експертских бисера је и бећарско арчење државних пара на изградњу великог скијашког центра на Старој планини, на којем има мало, а због глобалног отопљавања, биће још мање снега (С. Петрушић, „Не дишите – скијајте“, НИН, 1. 5. 2008). [\[^\]](#)
21. Истовремено, директори државних предузећа постављени су најчешће на основу страначке припадности, а не првенствено на основу своје стручности. Лако може да се догоди да такви управници више брину о страначким интересима, него што воде бригу о домаћинском управљању предузећем. [\[^\]](#)
22. Они које занима еволутивни приступ економији (који стоји наспрот неокласичном моделу равнотеже) могу да погледају литературу у овом чланку. [\[^\]](#)

http://www.nspm.org.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=1500:2008-10-28-18-10-20&catid=5:ekonomskapolitika&Itemid=4